

Et vigtigt skridt

Jens Mammen: **Den menneskelige sans. Et essay om psykologiens genstandsområde.** Dansk Psykologisk Forlag, København 1983. 560 sider. 85 kr.

Anmeldt af Niels Engelsted

Den 23. september forsvarede Jens Mammen ved Aarhus Universitet sin afhandling *Den menneskelige sans* for den filosofiske doktorgrad. En disputats er altid en vigtig begivenhed for dansk videnskabelig psykologi, og Mammens er her ingen

undtagelse. Tværtimod er der grund til at tro, at den udover at være et dygtigt meriteringsarbejde også er et arbejde af betydelig teoretisk konsekvens, et arbejde der vil hævde dansk psykologi internationalt.

Arbejdets tyngde gør imidlertid en anmeldelse vanskelig. Det er nemlig umuligt på kort form at gengive afhandlingens hovedindhold, endsige at fælde en dom over det. Eller rettere, det er et arbejde af en sådan art, at det vil tage de fleste – inklusive anmelderen – en rum tid rigtigt at fordybe det. Lad os derfor gøre en dyd af nødvendigheden og kalde denne anmeldelse for en forbrugervejledning, og overlade den mere dybdybende vurdering af arbejdet til den kommende tids diskussioner i faglige tidsskrifter – og hvorfor ikke i *Dansk Psykolognyt*?

Dansk teoretisk psykologi har i overvejende grad været knyttet til perceptionspsykologien, og det er her, at Mammen tager tråden op. Som bekendt er perceptionspsykologien vokset ud af den filosofiske problemstilling, som man kalder omverdensproblemet. Det vil sige problemet om, hvordan man ud fra sansepåvirkningerne overhovedet kan vide noget om den virkelige verden. Mammen har tumlet med dette problem fra sine tidlige studieår, og ældre læsere kan måske huske hans diskussioner med Tranekjær Rasmussen (og dermed implicit med biskop Berkeley) om verdens faktiske eksistens fra året før studenteroprøret.

Som læsere, der selv har leget med, vil vide, er det et ret vanskeligt problem. Fastholder man nemlig den opfattelse, at vores adgang og kendskab til verden alene er givet med de sensoriske kategorier, så synes nemlig Københavnerfænomenologiens – og den subjektive idealismes – agnosticisme at være uomgængelig.

I afhandlingen forfølger Mammen denne problemstilling, som den har udviklet sig i den teoretiske psykologi fra psykofysikken og frem til vore dage. Det vil sige, at følgende erkendelsesmæssige etaper gennemgås, diskuteres og kritiseres: Psykofysik, Gestaltpsykologi, Gibsons perceptuelle psykofysik, New Look psykologi, Kognitivismen.

På dette område synes Haeckels fylogenetiske lov at gælde, den lov der siger, at ontogenesen er en rekapitulation af fylogenesen. I hvert fald er fagets udviklingshistorie samtidig uddannelseshistorien for mange af os. Det er etaperne i fagets udvikling, vi i løbet af vores uddannelse har bevæget os igennem. Mammens gennemgang har derfor en næsten nostalgisk bekendtheds karakter, som jo særligt værdsættes i krisetider. Men det er ikke dermed en simpel tilbagevendende. For det, der dengang for de fleste af os forekom kalejdoskopisk og forvirrende, bliver i Mammens gennemgang lysende klart. Han viser nemlig, hvordan hver ny etape nok er et opgør med den forrige etapes fejltagelser, men samtidig en bibeholdelse af den forrige etapes værdifulde indsigt. Hermed bliver erkendelsesbevægelsen fremad både meningsfuld og logisk sammenhængende.

Denne forståelse af erkendelsesudviklingen, der nok ophæver tidligere resultater, men kun fordi de bliver hævet op på et højere trin, er naturligvis dialektikkens. Jens Mammen er dialektisk materialist.

I sin forfølgelse af problemet bliver han derfor heller ikke stående i kognitivismens position, men bevæger sig videre til de russiske psykologer, der har forsøgt at sprænge mekanicismens snævre bur. At dette ikke er så nemt endda, viser Mammen imidlertid i gennemgangen af Rubinstein, der stadig konciperer problemet i den klassiske ydre-indre form. Mammen vender sig derfor mod Leontjev, der ved at gøre den praktiske subjekt-objekt forbindelse til psykologiens fundamentale og uopløselige relation netop formår at hæve sig udover det blot sensoriske.

Trods denne afgørende bedrift er Leontjev dog heller ikke dadelfri – naturligvis ikke –, og i gennemgangen af Leontjev lægger Mammen grunden til sit eget personlige bidrag, det videre skridt fremad.

Meget enkelt fortalt består dette skridt i en påvisning af, at verdens genstande har egenskaber, der ikke er sensorisk givne med genstanden, men som åbenbarer sig, hvis man forstår at fastholde genstanden som en konkret genstand – i doktor-sprog: en genstand der er numerisk identisk med sig selv.

Kun mennesket er i stand til en sådan konkret fastholdelse, dyrene har ingen kontakt til konkrete genstande. Enhver genstand er for dem så god som den næste, hvis den besidder de samme sensoriske kvaliteter. Det ene æble er så godt som det næste, hvis det smager som et æble.

Men hvis Mendel havde ladet sig nøje med det, viser Mammen i et meget illustrativt eksempel, så havde han aldrig opdaget de genetiske love. Ærternes hvide og røde blomster var ikke i sig selv nok til at følge de ikke-sensoriske kvaliteter, Mendel var ude efter. Her måtte hver enkelt plante fastholdes som konkret og enkeltstående genstand. Evnen til at fastholde den konkrete genstand kalder Mammen derfor den menneskelige sans – eller sansen for det konkrete. Og han knytter dens fremkomst til de samfundsmæssige forbindelser, der karakteriserer mennesket, men som er fraværende hos dyrene.

På sin vis er dette synspunkt overraskende. Normalt regner man med, at dyrene er sunket ned i det konkrete livs mangfoldighed, mens alene mennesket er i stand til at abstrahere, d.v.s. fremdrage isolerede fællesaspekter ved tingene. Mammen stiller det imidlertid omvendt op. Dyrene reagerer på isolerede sensoriske fællesaspekter ved tingene – abstraktioner kunne man sige –, mens alene

mennesket er i stand til at fastholde verdens genstande som konkrete genstande. Det forekommer overbevisende.

Men er man alligevel ikke overbevist, så har Mammen sit kapitel fem, der allerede under disputatsforsvaret blev gjort til et selvstændigt begreb: Mammens kapitel fem.

I kapitel fem sætter Mammen sig for at tydeliggøre og præcisere distinktionen mellem den sensoriske sans og den for mennesket særegne sans for det konkrete. Det sker ved hjælp af den matematiske topologi, hvor distinktionen i sine konsekvenser udledes af et system af aksiomer, theoremmer og definitioner.

Denne opstilling blev meget berømmet af de matematisk kyndige opponenter, men mange vil en sådan matematisering selvfølgelig skræmme. Lad det derfor med det samme være sagt, at afhandlingen er fuldt forståelig uden den matematiske præcisering, og at Mammen i øvrigt tager læseren ved hånden og ved hjælp af byggeklodser indfører vedkommende i den anvendte matematiske metode. Man får altså et lille kursus i matematisk topologi med i købet.

Et pionerarbejde af denne art rejser selvfølgelig mange spørgsmål i tilgift til dem, det besvarer. Det er begyndelsen til snarere end afslutningen på et stort forskningsprojekt til uddybning og konkretisering af dette hidtil upåagtede men for hu-

manpsykologien afgørende forhold, hvad Mammen da også gør opmærksom på.

Denne karakter af begyndelse forårsager i øvrigt den modsigelsesfulde pudsighed, at et arbejde om den konkrete sans antager en så abstrakt karakter, at man kunne forledes til at tro, at forfatteren ikke selv besidder denne sans. Sådant er imidlertid undersøgelsens egen logik, for før det afgørende forhold kan konkretiseres, må det isoleres og identificeres, og denne abstraktionsopgave er netop løst i afhandlingen. Ligesom Marx abstrakt isolerede begrebet *vare*, inden han kunne skrive *Kapitalen* som en konkret udviklingshistorie, således har Mammen abstrakt isoleret begrebet om den konkrete sans. Man kan ikke andet end glæde sig til, hvad der må følge.

Skal man kort opsummere det særlige ved denne bog, må det være, at den på en gang er fundamentalt rodfæstet i dansk teoretisk psykologis grund – i ordets bedste betydning –, og samtidig inddrager den vigtigste internationale psykologi i et nyt og meget væsentligt erkendelseskridt. At det samtidig er første gang, at man på dette niveau i Danmark møder et arbejde, der aktivt og selvstændigt arbejder videre på det dialektisk materialistiske videnskabsparadigme, bør ikke glemmes. Har man ikke tid til at læse den nu, må man i hvert fald have Mammens bog i reolen.

morfe, som ikke ser nogen forskel og den antro-

for en diskussion af det specifikt menneskelige.